

NEȚA IERCOȘAN, *Cultura Tiszapolgár pe teritoriul României*, Ed. Muzeului Sătmărean, Ed. Nereamiae Napocae, Cluj–Napoca, 2002, 385 pag., 152 pl.

Cătălin NICOLAE*

Cartea reprezintă teza de doctorat a autorului, cercetător științific la Muzeul Județean Satu–Mare, secția din Carei, susținută în 1998, având drept conducător științific pe dr. Petre Roman. Din păcate autorul a decedat subit în anul 1999, înainte de a putea aduce vreo modificare sau completare tezei și de a vedea cartea care face subiectul prezentării noastre, tipărită postum.

Structura cărții urmează o schemă devenită clasică, care cuprinde cinci capitole: 1. Introducere (p. 11–25), 2. Catalogul descoperirilor (p. 25–107), 3. Elementele componente ale culturii Tiszapolgár în vestul României (p. 107–161), 4. Periodizarea și cronologia descoperirilor Tiszapolgár în vestul României (p. 163–181), 5. Concluzii (p. 183–187) și o bogată secțiune de anexe, la care se adaugă o prefață (semnată de către Petre Roman) și o postfață.

În primul capitol, autorul prezintă condițiile de mediu din epocă, așa cum au putut fi ele reconstituite pe baza informațiilor (destul de puține) publicate și arealul culturii Tiszapolgár care cuprinde: estul Ungariei, Slovacia orientală, Serbia de nord, iar în România — Banatul, Crișana, Sălajul, Sătmărul, sud–vestul Maramureșului și o mare parte a Transilvaniei de vest. După cum reiese și din titlul cărții, autorul se ocupă numai de descoperirile de tip Tiszapolgár de pe teritoriul României, mai precis din zona delimitată la sud de râul Mureș, la est de Munții Apuseni (Masivul Bihor–Viădeasa), la nord de munții vulcanici Oaș–Gutâi, iar la vest de frontiera de stat cu Republica Ungaria, această regiune reprezentând 1/5 din întregul areal al culturii. Denumirea de "cultură Tiszapolgár" a intrat în uz odată cu publicarea lucrărilor cercetătoarei ungare Ida Bognár–Kutzián *The Copper Age Cemetery of Tiszapolgár–Basatanya* în 1963 și mai apoi a lucrării *The Early Copper Age. Tiszapolgár Culture in the Carpathian Basin* în 1972, în România cultura fiind cunoscută sub denumirile de cultura Tisa II, Tisa III, Tisa târzie sau Românești. Autorul propune, în mod justificat, folosirea termenului de "cultura Tiszapolgár" care acoperă un spațiu geografic mai larg și întreaga problematică a culturii. Partea a doua a capitolului introductiv, privind istoricul cercetărilor și stadiul actual al descoperirilor, relevă faptul că marea majoritate a cercetărilor arheologice în situri aparținând comunităților culturii Tiszapolgár au fost efectuate după anul 1950, în anul 1972 apărând monografia culturii, în care Ida Bognár–Kutzián menționa 17 puncte pe teritoriul României dintr-un total de 250 de puncte, la ora actuală fiind cunoscute aproximativ 130 de puncte în România cu material Tiszapolgár și peste 500 în Ungaria.

Capitolul doi, cel mai mare, cuprinde catalogul descoperirilor, fiind repertoriolate 94 puncte sigure și 21 nesigure sau care nu au putut fi verificate, unde au fost descoperite materiale de tip Tiszapolgár.

În cel de-al treilea capitol sunt analizate pe rând elementele componente ale culturii Tiszapolgár: așezările, locuințele, gropile, vetrele de foc, ceramica, obiectele de lut, obiectele de piatră, obiectele de corn și os, obiectele de metal, mormintele. Din subcapitolul ce tratează așezările reținem că din totalul de 104 așezări repertoriolate pe teritoriul României doar 24 au fost cercetate prin săpături sistematice, sondaje ori săpături de salvare, o parte din cercetări fiind opera autorului, nici o așezare nefiind însă cercetată exhaustiv. Datorită acestei situații, informațiile despre locuințe, vetre de foc, gropi sunt puține și nu pot permite statuarea unui standard arhitectonic (nici măcar a unei reguli oarecare) pentru comunitățile culturii Tiszapolgár. În mod oarecum firesc, analiza ceramicii ocupă spațiul cel mai mare în analiza elementelor componente ale culturii, analiză făcută de autor după criteriile tipologice și stilistice stabilite de Ida Bognár–Kutzián în 1972, în monografia culturii. Lipsa cercetărilor de teren suficiente a avut consecințe și asupra cantității obiectelor de lut, piatră, corn, os și metal cunoscute în arealul studiat, numărul acestora fiind foarte mic. Plastica antropomorfă este necunoscută în arealul studiat, iar plastica zoomorfă este reprezentată de numai cinci piese. Ultima componentă a culturii analizată este reprezentată de morminte, unde remarcăm numărul foarte mic de descoperiri funerare (opt, dintre care una incertă) în raport cu numărul așezărilor, situație inversă celei de pe teritoriul Ungariei, și inexistența analizelor antropologice.

* Muzeul Național de Istorie a României, Calea Victoriei 12, București, tekyr@hotmail.com.

Capitolul al patrulea este împărțit în două părți inegale: A. Cronologia relativă și B. Cronologia absolută. La rândul lui, subcapitolul despre cronologia relativă este împărțit în patru părți, în care sunt tratate succesiv problemele originii, evoluției, stratigrafiei, legăturilor și orizonturilor culturii Tiszapolgár, reținându-ne atenția sincronismele: Tiszapolgár A – Cucuteni A3 – Gumelnița A2 și Tiszapolgár B – Cucuteni A4 – Gumelnița B1. În privința cronologiei absolute autorul menționează lipsa datelor ¹⁴C pentru arealul studiat, pe baza datelor din restul arealului și a cronologiei relative fiind propus intervalul 3500–3200 î.Hr. ca perioadă de existență a culturii Tiszapolgár.

În ultimul capitol, cel de concluzii, autorul sintetizează statistic și rezumativ capitolele precedente.

Lucrarea beneficiază de anexe extrem de utile, sub forma a șapte liste menționând în principal localitățile unde s-au descoperit diferitele categorii de artefacte prezentate în capitolul trei. Tot în cadrul anexelor este situat și studiul arheozoologic al Georgetei El-Susi: "Analiza resturilor faunistice din groapa (m. 8) de la Carei-Cozard" (p. 192–194). Bibliografia, bogată, este urmată de ilustrație care cuprinde 152 de planșe, 90% din ele fiind destinate ceramicii.

Postfața cărții (p. 381–385) nu are autorul menționat și repetă în mare parte capitolul introductiv al tezei, cu mici observații critice, încheindu-se abrupt.

Cartea era necesară, utilă, fiind și un omagiu adus "celui care cu o modestie aparte a adus servicii remarcabile arheologiei românești".